

УДК 331.101.262:331.25:005.336.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/1-107-5>**Турло Н. П.**

Академія праці, соціальних відносин і туризму

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0007-7521>**Літвін О. Г.**

Академія праці, соціальних відносин і туризму

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3340-4005>**Мархонос С. М.**

Державне некомерційне підприємство

«Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6615-5262>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У статті досліджено соціальний захист працівників як ключовий чинник збереження, відтворення та розвитку людського капіталу в умовах соціально-економічної трансформації України. Розкрито сутність поняття соціального захисту, проаналізовано його основні функції у ринковій економіці, зокрема захисну, перерозподільчу, стимулюючу та стабілізаційну. Висвітлено роль соціального захисту у забезпеченні соціальної справедливості, економічної стабільності та формуванні інклюзивного ринку праці. Оцінено поточний стан системи соціального захисту в Україні, виявлено ключові проблеми: фрагментарність правового регулювання, обмежене охоплення працівників та недостатня ефективність гарантій. Обґрунтовано важливість соціального захисту як інструменту інвестування в людський капітал. Запропоновано напрями вдосконалення та надано рекомендації щодо вдосконалення соціального захисту для України в контексті її євроінтеграції.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, система соціального захисту, ефективність соціального захисту, стратегічні рекомендації для України.

Постановка проблеми. Соціальний захист працівників є однією з ключових складових соціальної політики держави, що забезпечує гідні умови праці та життя. У контексті соціально-економічної трансформації України, особливо через вплив військових дій та економічних реформ, виникає необхідність перегляду існуючих механізмів соціального захисту. Попри наявність законодавчої бази, ефективність реалізації соціального захисту працівників залишається недостатньою, що підвищує актуальність дослідження цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання соціального захисту працівників є об'єктом уваги як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, особливо в умовах соціально-економічної трансформації та глобальних викликів. Так, М. Бондар у своєму дослідженні [1] розкриває сутність соціального захисту та соціального забезпечення населення, аналізує нормативно-правове регулювання цієї сфери, систематизує наукові підходи до формування соціальної політики, розглядає моделі соціального захисту та джерела їх фінансування, а також досліджує міжнародний досвід країн Європи та Америки. Т. В. Колеснік та М. М. Клемпарський розглядають особливості правового регулювання соціального захисту працівників, акцентуючи свою увагу на потребі комплексного підходу до його формування, аналізують сучасний стан нормативно-правового забезпечення системи соціального захисту та виокремлюють чинники, що впливають на її розвиток в умовах децентралізації [2].

Серед актуальних досліджень останніх років варто відзначити роботу Ю. Білана та співавторів [3], у якій оцінено ефективність використання публічних фінансів для соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Автори вказують на низьку результативність діючих механізмів та необхідність підвищення цільовості державної підтримки.

Практичні аспекти функціонування системи соціального захисту в умовах війни розглядаються

в дослідженні [4], проведеному благодійною організацією “Stabilization Support Services”. Аналіз діяльності понад 170 суб'єктів соціального захисту вказує на наявність численних викликів, пов'язаних із кадровим забезпеченням, нормативною базою та доступом до послуг.

Окремо слід відзначити зусилля міжнародних організацій у реформуванні соціального сектору України. Зокрема, у 2023 році ПРООН у співпраці з урядом Швеції запустила Школу соціальної роботи, що спрямована на підвищення професійного рівня фахівців соціального захисту [5]. Також до медичних команд було включено соціальних працівників, що свідчить про інтеграцію соціальної складової в систему реабілітації [6].

На глобальному рівні МОП у «Світовій доповіді про соціальний захист 2024–2026 років» наголошує на необхідності побудови універсальних систем соціального захисту, здатних реагувати на виклики зміни клімату, війни та економічної нестабільності [7]. У доповіді “World Employment and Social Outlook – 2023” акцент зроблено на необхідності переоцінки ролі ключових працівників, багато з яких стикаються з обмеженим доступом до соціальних гарантій [8].

Зазначені дослідження підтверджують актуальність теми соціального захисту працівників та необхідність подальшого наукового аналізу механізмів його удосконалення в умовах трансформаційних процесів.

Мета дослідження: проаналізувати сучасний стан соціального захисту працівників в Україні та визначити напрями його вдосконалення в умовах трансформації соціально-економічної системи. Для досягнення мети вирішуються наступні завдання: розкрити теоретичні основи поняття «соціальний захист працівників» та його роль в економіці; проаналізувати стан і функціонування системи соціального захисту працівників в Україні; виявити основні проблеми та недоліки в реалізації соціального захисту працівників; оцінити вплив соціального захисту на розвиток людського капіталу; запропонувати

рекомендації щодо підвищення ефективності системи соціального захисту працівників.

Виклад основного матеріалу. Соціальний захист працівників є невід’ємною складовою сучасної економічної системи та суспільного розвитку. Він охоплює сукупність правових, економічних й організаційних заходів, спрямованих на мінімізацію соціальних ризиків – безробіття, втрати працездатності, тимчасової непрацездатності, старості – і забезпечення гідного рівня життя.

У науковій та правовій літературі важливо розрізняти поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Перше є значно ширшим і включає як державні, так і недержавні механізми, спрямовані на запобігання, пом’якшення або подолання соціальних ризиків. Соціальне забезпечення, натомість, зосереджується переважно на наданні матеріальної підтримки в разі настання певних обставин (пенсійний вік, інвалідність, безробіття тощо). До структури соціального захисту входять соціальне забезпечення, соціальні послуги, соціальне страхування, державна допомога, активна політика зайнятості тощо. Натомість соціальне забезпечення виступає його складовою частиною й стосується переважно надання матеріальної підтримки – пенсій, допомог, пільг у разі настання визначених життєвих обставин (старість, інвалідність, тимчасова непрацездатність тощо).

Порівняльну характеристику цих понять подано у таблиці 1.

Таким чином, соціальне забезпечення виступає складовим елементом ширшої системи соціального захисту, яка включає також інституційні, профілактичні та стимулюючі механізми, спрямовані на забезпечення базової соціальної безпеки громадян.

Змістовно система соціального захисту в Україні охоплює такі ключові структурні компоненти: 1. Соціальне страхування – система обов’язкових внесків, що покриває ризики старості, хвороби, безробіття, нещасних випадків тощо (пенсійне, медичне, страхування на випадок безробіття тощо). 2. Соціальне забезпечення – гарантовані державою грошові виплати й пільги (пенсії, допомоги, компенсації). 3. Соціальні послуги – нематеріальна підтримка через догляд, супровід, реабілітацію та інтеграцію. 4. Активна політика зайнятості – працевлаштування, перепідготовка, стимулювання роботодавців до створення робочих місць. 5. Цільова допомога – адресна підтримка вразливих груп: малозабезпечених сімей, ВПО (внутрішньо переміщені особи), осіб з інвалідністю. 6. Інституційне забезпечення – діяльність Міністерства соціальної політики, сім’ї та єдності України, Пенсійного фонду, центрів зайнятості, Фонду соціального страхування тощо.

У правовому полі ці поняття також мають специфічне вживання. Конституція України (ст. 46) гарантує право громадян на соціальний захист, реалізація якого забезпечується через систему соціального забезпечення та соціального страхування [9]. Це положення конкретизується у чинному законодавстві, зокрема в Законі України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» [10] та Законі України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» [11]. Базові принципи цієї системи визначено й у міжнародних актах, зокрема Конвенції МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» [12].

Фінансування кожного з наведених компонентів здійснюється з різною інтенсивністю, що прямо відображає фінансові можливості держави та її соціальні пріоритети. З огляду на довготривалі трансформації соціально-економічної системи України, важливим є аналіз не лише поточного стану, а й динаміки бюджетного фінансування соціального захисту у часовому розрізі.

На рис. 1 подано зміну обсягів державних витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення, а також витрат на пенсійне забезпечення в абсолютних значеннях у 2014–2025 рр. Поряд з цим відображено частку відповідних витрат у загальній структурі державного бюджету. Такий підхід дозволяє виявити як тренди зростання, так і зміщення фіскальних пріоритетів у відповідь на внутрішні й зовнішні виклики.

Аналіз рис. 1 свідчить, що загальний обсяг витрат на соціальний захист у 2025 році досягне 438,3 млрд грн, що у 5,4 рази перевищує рівень 2014 року. При цьому величина пенсійного забезпечення становить понад 236,9 млрд грн, тобто більше половини всіх витрат у цій сфері. Проте у відсотковому вираженні до загального бюджету як соціальний захист загалом, так і пенсійні витрати демонструють поступове зниження їх частки після 2021 року, що може свідчити про перерозподіл бюджетних пріоритетів у бік оборони та відновлення інфраструктури.

Такий фінансовий профіль вказує на домінування компенсаційної логіки в системі соціального захисту та обмеженість інвестицій у розвиток людського капіталу, що актуалізує потребу в стратегічному переосмисленні ролі й змісту соціальної політики в умовах трансформацій.

Система соціального захисту виконує низку важливих функцій, що забезпечують її ефективність в умовах ринкової економіки. До таких функцій належать: 1) захисна – гарантує дохід у разі хвороби, втрати роботи або працездатності; 2) перерозподільча – спрямована на зменшення соціальної

Таблиця 1

Порівняльна характеристика понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення»

Критерій	Соціальний захист	Соціальне забезпечення
Зміст поняття	Ширше поняття: охоплює всі форми державної і недержавної підтримки населення	Вужче поняття: матеріальна підтримка у разі настання соціального ризику
Основна мета	Запобігання, зменшення або подолання соціальних ризиків	Забезпечення грошовими або натуральними виплатами
Компоненти	Соціальне забезпечення, послуги, страхування, допомога, політика зайнятості	Пенсії, допомоги, пільги
Організаційні суб’єкти	Держава, роботодавці, громадські організації, профспілки	Переважно держава
Фінансування	Змішане (держбюджет, страхові внески, приватні джерела)	Переважно з державного бюджету та спеціальних фондів
Приклади	Система охорони праці, субсидії, підтримка зайнятості	Пенсії, допомога по безробіттю, виплати при народженні дитини

Джерело: побудовано авторами

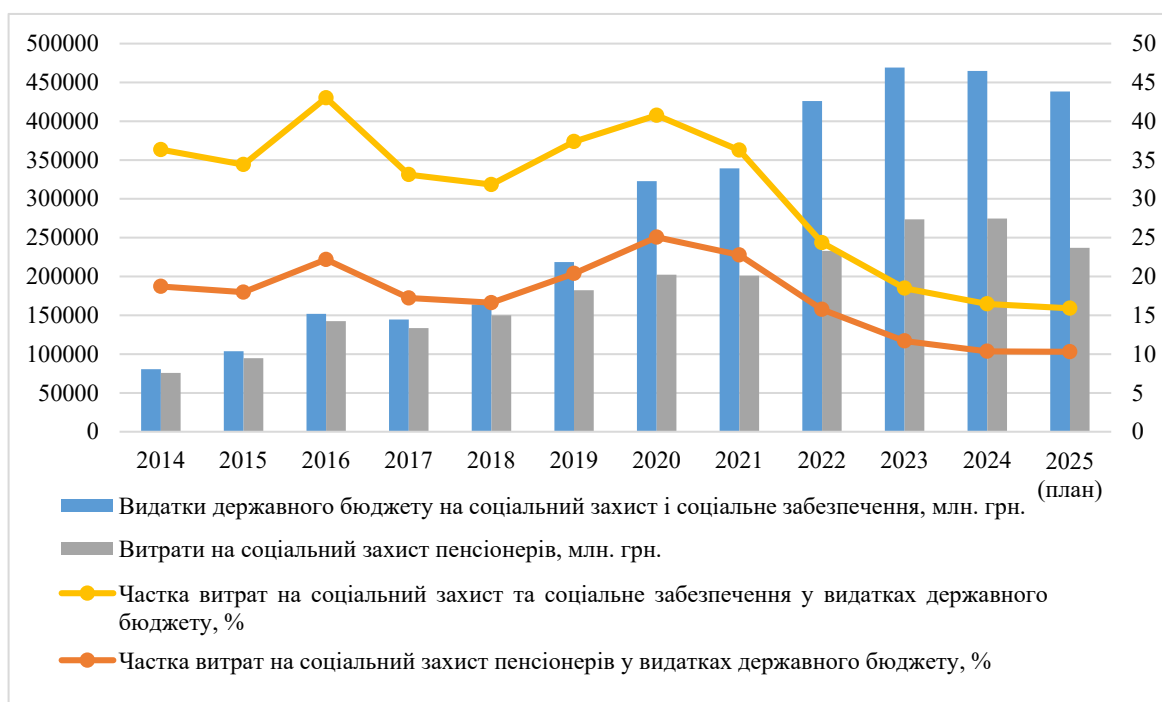

Рис. 1. Видатки державного бюджету України (функціональна класифікація) протягом 2014–2025 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [13–14]

нерівності шляхом оподаткування та трансфертів; 3) стимулююча – мотивує до праці, підвищення кваліфікації та розвитку підприємництва; 4) стабілізаційна – сприяє соціальній рівновазі та підтримці сукупного попиту; 5) інвестиційна – забезпечує фінансування сфери охорони здоров'я, освіти й розвитку людського капіталу.

Особливо важливою в сучасних умовах стає інвестиційна функція соціального захисту, адже саме вона закладає підґрунтя для довгострокового економічного зростання. Інвестиції в соціальний захист гарантують фізичну, економічну та соціальну безпеку працівників, що, своєю чергою, підвищує продуктивність праці, рівень освіти, професійну мобільність і загальний добробут. Як підкреслюється у звіті Світового банку “The Changing Nature of Work” (2019) [15], сучасні системи соціального захисту повинні адаптуватися до нових форм зайнятості, зокрема гіг-економіки, при цьому не втрачаючи здатності до інвестування в розвиток людського капіталу.

Багатомірність соціального захисту відображено у різних теоретичних підходах до його оцінки: кейнсіанський підхід розглядає соціальний захист як інструмент підтримки сукупного попиту в періоди економічної рецесії [16]; неоліберальна концепція акцентує увагу на самозабезпеченні громадян і пріоритеті ринкових механізмів [17]; інституціональний підхід вказує на залежність ефективності системи від якості інституцій, прозорості процедур і рівня суспільної довіри [18]; правозахисна парадигма розглядає соціальний захист як базове право людини, що підлягає безумовному гарантуванню з боку держави [19].

Значення соціального захисту як чинника макроекономічної стабільності особливо яскраво проявилось під час пандемії COVID-19. Як зазначено в World Social Protection Report 2021–2022 МОП [20], держави з розвиненими системами соціального забезпечення краще впоралися з кризою: вони забезпечили збереження доходів населення,

підтримку зайнятості та сприяли соціальній згуртованості. У цьому контексті слушно навести думку Г. Еспінг-Андерсена, який підкреслює, що соціальний захист відіграє роль «автоматичного стабілізатора» економіки, зменшуючи ризики соціальних конфліктів і підтримуючи суспільну рівновагу [21].

Ефективна система соціального захисту в умовах соціально-економічної трансформації має бути гнучкою, інклюзивною та здатною до адаптації. Її спроможність оперативно реагувати на виклики сучасності визначає не лише добробут громадян, а й стійкість національної економіки загалом.

У таблиці 2 подано узагальнену характеристику поточного стану системи соціального захисту в Україні, основних викликів та можливих напрямків її вдосконалення.

Система соціального захисту в Україні перебуває у стані структурної трансформації. З одного боку, вона спирається на сформовану інституційну основу та чинне нормативне забезпечення. З іншого – її фактична ефективність залишається обмеженою через нестачу ресурсів, фрагментарність механізмів реалізації та нестабільність ринку праці. Представлені у таблиці виклики дозволяють виокремити найбільш критичні проблеми – обмежене охоплення, недостатній рівень фінансування, зростання тіньової зайнятості та формалізм адміністративних процедур.

У контексті триваючої соціально-економічної нестабільності система виконує широкий спектр завдань: від надання допомоги у разі втрати працездатності чи безробіття до сприяння професійній адаптації та перекваліфікації. Проте низький рівень залучення населення до формальних механізмів залишається хронічною проблемою. За даними Державної служби статистики України [22], у 2021 році до 30% економічно активного населення працювало без укладення трудового договору, що позбавляє таких осіб доступу до базових соціальних гарантій.

Стан, виклики та напрями розвитку системи соціального захисту в Україні

Аспект	Характеристика / Стан	Ключові виклики	Потенційні напрями розвитку
Фінансування	Обмежені ресурси, залежність від держбюджету	Дефіцит Пенсійного фонду, тінізація економіки	Розширення бази оподаткування, підвищення податкової дисципліни
Охоплення	Нерівномірний доступ для різних груп населення	Незахищеність неформальних працівників, переселенців	Інклюзивність, адресність, цифровізація реєстрів
Адаптивність до змін	Часткова реакція на кризові явища (COVID-19), ВІЙНА)	Недостатня оперативність реагування, бюрократичні бар'єри	Побудова гнучкої системи реагування, автоматизація процесів
Формальна зайнятість	Скорочення частки офіційно зайнятих	Зростання гіг-зайнятості, трудова міграція	Удосконалення трудового законодавства, залучення гіг-працівників до страхування
Якість соціальних послуг	Варіюється за регіонами, нерівномірність доступу	Недофінансування, нестача кадрів	Стандартизація, діджиталізація, партнерство з НГО
Міжнародна інтеграція	Часткове впровадження європейських стандартів	Інституційна інерція, відставання у реформах	Гармонізація з нормами ЄС, впровадження практик Міжнародної організації праці

Джерело: побудовано авторами

Фінансова спроможність системи також зазнає серйозного тиску. У 2024 році видатки на соціальний захист знизились до 6,8% ВВП проти 8,7% у 2022 році, що значно нижче середнього рівня ЄС (близько 20%). Внаслідок цього було згорнуто або оптимізовано кілька програм, зокрема щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб. У 2025 році очікується перехід від адресної допомоги до базової моделі підтримки [23]. Зокрема, урядом заплановано запровадження єдиної базової соціальної допомоги, що стане ключовим інструментом підтримки вразливих категорій населення. Виплати становитимуть 4 500 грн на першого члена сім'ї, з подальшим зменшенням до 3 150 грн для кожного наступного, але з повним відшкодуванням базової суми для дітей та осіб з інвалідністю. Така модель дозволить не лише спростити доступ до допомоги, а й збільшити її ефективність за рахунок поєднання кількох програм в одну. Пілотна реалізація стартує з липня 2025 року, а повномасштабне впровадження планується з жовтня [24].

Окремою проблемою залишається виробничий травматизм, зокрема у зв'язку з бойовими діями. У 2024 році травмовано 3509 працівників, з яких 1006 – унаслідок воєнних інцидентів. Кількість смертельних випадків зросла до 493, з них 224 пов'язані з війною [25]. Це супроводжується

скороченням охоплення страхуванням від нещасних випадків, що вказує на послаблення профілактичної функції системи.

У сфері зайнятості триває зниження частки отримувачів допомоги по безробіттю – з 90,9% у 2022 році до 67,0% у 2023-му. Дані за 2024 рік залишаються неповними [26]. Водночас зростає актуальність програм професійного навчання: щороку близько 33 тис. осіб проходять перепідготовку за ваучерними механізмами або в центрах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості.

Особливу увагу слід приділити доступу до соціального захисту для вразливих категорій населення – осіб з інвалідністю, ВПО, багатодітних родин. Формальне включення у систему не гарантує належної підтримки через складність процедур, нестачу персоналу ресурсів на місцях.

Отже, на сучасному етапі соціальний захист працівників в Україні не виконує повною мірою свою ключову функцію – зменшення соціальних ризиків і підтримку розвитку людського капіталу. Його потенціал стримують фінансові, інституційні й структурні бар'єри. Водночас слід підкреслити: соціальний захист – це не лише елементом соціальної справедливості, а й стратегічний ресурс держави (рис. 2).

Рис. 2. Механізм впливу соціального захисту на розвиток людського капіталу

Джерело: побудовано авторами

Пріоритетні напрями вдосконалення системи соціального захисту працівників в Україні

Напрямок удосконалення	Основні заходи	Очікуваний ефект
Повне охоплення працівників системою соціального захисту	Контроль за неформальною зайнятістю, легалізація трудових відносин, інформаційні кампанії	Розширення доступу до соціальних гарантій
Удосконалення соціального страхування	Цифровізація, спрощення процедур, використання Єдиного соціального реєстру	Підвищення доступності та швидкості надання послуг
Підвищення рівня соціальних виплат	Перегляд механізмів розрахунку, орієнтація на прожитковий мінімум	Забезпечення гідного рівня життя для застрахованих
Стимулювання роботодавців	Податкові пільги, пріоритет у держзакупівлях, відповідальність за порушення	Формування відповідального роботодавця
Захист працівників гіг-економіки	Добровільні страхові режими, адаптація пенсійної/медичної системи	Інклюзія нових форм зайнятості в систему захисту
Покращення управління фондами	Аудити, відкритість, участь громадськості	Зміцнення довіри та фінансової стійкості
Підсилення ролі профспілок і ГО	Соціальний діалог, підтримка незалежних ініціатив	Посилення представництва інтересів працівників

Джерело: побудовано авторами

Загалом, результати досліджень і міжнародна практика підтверджують: ефективна система соціального захисту – це не витрати, а стратегічна інвестиція. Вона сприяє підвищенню продуктивності праці, трудової мобільності, адаптивності ринку праці та загальної стійкості економіки. Натомість недоліки у функціонуванні системи соціального забезпечення гальмують розвиток людського капіталу, посилюють соціальну нерівність, спричиняють відтік кадрів, втрату кваліфікації та зниження продуктивності.

Соціальний захист має подвійне значення: з одного боку – як засіб підтримки працівників у періоди кризи або втрати працездатності, з іншого – як довгостроковий інструмент формування стійкого людського потенціалу та економічного розвитку.

З огляду на виклики сучасності, трансформація системи соціального захисту в Україні має базуватись на комплексному підході, який охоплює інституційні, фінансові та організаційні зміни. У цьому контексті доцільно окреслити стратегічні напрями вдосконалення, орієнтовані на розширення охоплення, підвищення якості послуг, цифровізацію та адаптацію до нових реалій ринку праці. Узагальнений перелік пріоритетних напрямів й результатів в таблиці 3.

Запропоновані у таблиці пропозиції можуть слугувати орієнтиром для оновлення державної політики у сфері соціального захисту, здатної врахувати як внутрішні виклики – нестабільність ринку праці, демографічні зміни, – так і зовнішні загрози. Важливим є також використання потенціалу цифрових інструментів, соціального діалогу та інституційної взаємодії. Реалізація цих напрямів сприятиме не лише розширенню охоплення соціальним захистом вразливих категорій населення, а й під-

вищенню загального рівня довіри до системи, ефективності страхових механізмів та відповідальності всіх учасників соціально-трудова відносин.

Висновки з проведеного дослідження. Соціальний захист працівників в умовах соціально-економічної трансформації набуває стратегічного значення як інструмент не лише підтримки населення, а й довгострокового інвестування в розвиток людського капіталу. Проведений аналіз засвідчив, що ефективна система соціального захисту має ґрунтуватися на принципах інклюзивності, справедливості, адаптивності до змін ринку праці та широкого впровадження цифрових технологій. Особливої актуальності набуває реформування механізмів соціального страхування, розширення охоплення системою неформально зайнятих і працівників гіг-економіки, а також зміцнення фінансової спроможності соціальних фондів.

Запропоновані в статті напрями вдосконалення інституційного та фінансового забезпечення можуть слугувати основою для подальших наукових дискусій щодо формування сучасної, ефективно соціальної політики, орієнтованої на виклики сьогодення та потреби ринку праці.

Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на емпіричному аналізі впливу соціального захисту на продуктивність праці, трудову мотивацію та мобільність населення. Перспективними напрямами є також оцінка ефективності моделей соціального страхування, порівняльний аналіз міжнародного досвіду країн із подібним соціально-економічним профілем та розробка індикаторів впливу соціального захисту на розвиток людського капіталу. Врахування цих аспектів дозволить сформулювати науково обґрунтовану, гнучку й адаптивну стратегію зміцнення соціальної політики в Україні.

Список використаних джерел

1. Бондар М. І. Соціальне забезпечення та соціальний захист в країні. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Колеснік Т. В., Клемпарський М. М. Правове регулювання соціального захисту працівників. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 4 (85). С. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-85-18-23> (дата звернення: 14.05.2025).
3. Bilan Y., Yurchuk H., Samoliuk N., Myshchuk H. Evaluating the effectiveness of public finance used for social protection of internally displaced persons. *Public and Municipal Finance*. 2025. Volume 14, issue 1. P. 23–40. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.14\(1\).2025.03](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.14(1).2025.03) (дата звернення: 14.05.2025).
4. Support to the Capacity of Government Institutions and Local Communities to Strengthen Social Protection Systems in Ukraine. Study of the social protection system in times of war. *Stabilization Support Services*. 2023. URL: <https://sss-ua.org/en/news/we-presented-a-study-of-the-social-protection-system-in-times-of-war> (дата звернення: 14.05.2025).
5. Empowering Ukraine's social service system: Sweden and UNDP launch the School of Social Work. *UNDP*. 27.11.2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/empowering-ukraines-social-service-system-sweden-and-undp-launch-school-social-work> (дата звернення: 14.05.2025).

6. Change in healthcare legislation: social workers now included in Ukraine's multidisciplinary rehabilitation teams. *UNDP*. 29.12.2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/change-healthcare-legislation-social-workers-now-included-ukraines-multidisciplinary-rehabilitation-teams> (дата звернення: 14.05.2025).
7. World Social Protection Report 2024–26: Universal social protection for climate action and a just transition. *International Labour Organization*, 2024. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-09/WSPR_2024_EN_WEB_1.pdf (дата звернення: 14.05.2025).
8. World Employment and Social Outlook 2023: The value of essential work. *International Labour Organization*, 2023. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_871017.pdf (дата звернення: 14.05.2025).
9. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. *Урядовий портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
11. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV. *Урядовий портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
12. Конвенція № 102 Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення. *Міжнародна організація праці*. Женева, 28 червня 1952. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu52004?an=572&ed=1952_06_28 (дата звернення: 14.05.2025).
13. Видатки державного бюджету України. Мінфін. 2025. URL: <https://minfin.com.ua> (дата звернення: 22.05.2025).
14. Видатки. *OpenBudget*. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table> (дата звернення 22.05.2025).
15. The Changing Nature of Work: World Development Report 2019. Washington, DC: World Bank, 2019, 200 p. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2019> (дата звернення: 14.05.2025).
16. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. London: Macmillan, 1936. 403 p.
17. Friedman M. Capitalism and Freedom. Chicago: University of Chicago Press, 1962, 202 p.
18. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, 152 p.
19. Report of the Special Rapporteur on the right to social protection. *UN Human Rights Council*. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc2114-report-right-social-security> (дата звернення: 14.05.2025).
20. World Social Protection Report 2021–2022: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future. Geneva: ILO, 2022, 340 p. *International Labour Organization*. URL: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_817572/lang-en/index.htm. (дата звернення: 14.05.2025).
21. Esping-Andersen, G. Social Foundations of Postindustrial Economies. Oxford: Oxford University Press, 1999, 272 p.
22. Превенція порушень трудових прав працівників під час воєнного стану, використання незадекларованої праці. *Державна служба України з питань праці*, 2025. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/preventsii-porushen-trudovykh-prav-pratsivnykiv-pid-chas-voiennoho-stanu-vykorystannia-nezadeklarovanoi-pratsi-priorytet-v-roboti-inspektora-pratsi-serhiia-karakulova/#:~:text=дата%20звернення%2019.05.2025>.
23. Богдан Т. Бюджет 2024 року: позитивні здобутки й затяжні хвороби. *Lb.ua*, 3.01.2025. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/658188_byudzh_2024_roku_pozitivni_zdobutki.html#goog_rewarded (дата звернення 19.05.2025).
24. Коробкін С. Українцям платитимуть нову соціальну допомогу: хто зможе отримувати до 4500 гривень щомісяця. *На Пенсії*. 28.04.2025. URL: <https://napensii.ua/uk/articles/378597-ukrayincy-am-platyty-mut-novu-soczialnu-dopomogu-hto-zmozhe-otrzymuvaty-do-4500-gryven-shhomisyaczu/> (дата звернення 02.06.2025).
25. Стан виробничого травматизму. *Державна служба України з питань праці*, 2025. URL: <https://dsp.gov.ua/stan-vyrobnychoho-travmatyzmu/> (дата звернення 19.05.2025).
26. Статистика. *Державна служба зайнятості*. 2025. URL: <https://www.dcz.gov.ua/stat> (дата звернення 20.05.2025).

References:

1. Bondar M. I. (2021) Sotsialne zabezpechennia ta sotsialnyi zakhyst v kraini [Social security and social protection in the country]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, is. 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10> (accessed May 14, 2025).
2. Koliesnik T. V., Klemparskyi M. M. (2023) Pravove rehulivannia sotsialnoho zakhystu pratsivnykiv [Legal regulation of employees' social protection]. *Pravovyi chasopys Donbasu – Legal Journal of Donbas*, no. 4(85), pp. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-85-18-23> (accessed May 14, 2025).
3. Bilan Y., Yurchyk H., Samoliuk N., Myshchuk H. (2025) Evaluating the effectiveness of public finance used for social protection of internally displaced persons. *Public and Municipal Finance*, vol. 14, no. 1, pp. 23–40. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.14\(1\).2025.03](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.14(1).2025.03) (accessed May 14, 2025).
4. Support to the Capacity of Government Institutions and Local Communities to Strengthen Social Protection Systems in Ukraine (2023) Study of the social protection system in times of war. Available at: <https://sss-ua.org/en/news/we-presented-a-study-of-the-social-protection-system-in-times-of-war> (accessed May 14, 2025).
5. United Nations Development Programme (2023) Empowering Ukraine's social service system: Sweden and UNDP launch the School of Social Work. Available at: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/empowering-ukraines-social-service-system-sweden-and-undp-launch-school-social-work> (accessed May 14, 2025).
6. United Nations Development Programme (2023) Change in healthcare legislation: social workers now included in Ukraine's multidisciplinary rehabilitation teams. Available at: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/change-healthcare-legislation-social-workers-now-included-ukraines-multidisciplinary-rehabilitation-teams> (accessed May 14, 2025).
7. International Labour Organization (2024) *World Social Protection Report 2024–26: Universal social protection for climate action and a just transition*. Geneva: ILO. Available at: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-09/WSPR_2024_EN_WEB_1.pdf (accessed May 14, 2025).
8. International Labour Organization (2023) *World Employment and Social Outlook 2023: The value of essential work*. Geneva: ILO. Available at: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_871017.pdf (accessed May 14, 2025).
9. Verkhovna Rada of Ukraine (1996) Konstitutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (accessed May 14, 2025).
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2003) Zakon Ukrainy “Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia” [Law of Ukraine “On Compulsory State Pension Insurance”], No. 1058-IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (accessed May 14, 2025).
11. Verkhovna Rada of Ukraine (1999) Zakon Ukrainy “Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia” [Law of Ukraine “On Compulsory State Social Insurance”], No. 1105-XIV. (in Ukrainian)
12. International Labour Organization (1952) Convention No. 102 concerning Minimum Standards of Social Security. Geneva. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mu52004> (accessed May 14, 2025).

13. Ministry of Finance of Ukraine (2025) Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://minfin.com.ua> (accessed May 22, 2025).
14. Open Budget of Ukraine (2025) Vydatky derzhavnoho biudzhetu [National budget expenditures]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table> (accessed May 22, 2025).
15. World Bank (2019) *The Changing Nature of Work: World Development Report 2019*. Washington, DC: World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2019> (accessed May 14, 2025).
16. Keynes J. M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
17. Friedman M. (1962) *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
18. North D. C. (1990) *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. United Nations Human Rights Council (2012) Report of the Special Rapporteur on the right to social protection. Available at: <https://ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc2114-report-right-social-security> (accessed May 14, 2025).
20. International Labour Organization (2022) *World Social Protection Report 2021–2022: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future*. Geneva: ILO. Available at: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_817572/lang-en/index.htm (accessed May 14, 2025).
21. Esping-Andersen G. (1999) *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
22. State Labour Service of Ukraine (2025) Preventions porushen trudovykh prav pratsivnykiv pid chas voiennoho stanu [Prevention of labor rights violations during martial law]. Available at: [https://smu.dsp.gov.ua/news/preventsia-porushen-trudovykh-prav-pratsivnykiv-pid-chas-voiennoho- stanu-vykorystannia-nezadeklarovanoi-pratsi-priorytet-v-roboti-inspektora-pratsi-serhiia-karakulova/#:~:text=\(accessed%20May%2019,%202025\).](https://smu.dsp.gov.ua/news/preventsia-porushen-trudovykh-prav-pratsivnykiv-pid-chas-voiennoho- stanu-vykorystannia-nezadeklarovanoi-pratsi-priorytet-v-roboti-inspektora-pratsi-serhiia-karakulova/#:~:text=(accessed%20May%2019,%202025).)
23. Bohdan T. (2024) Biudzhет 2024 roku: pozytyvni zdobutky y zatyazhni khvoroby [State budget 2024: positive achievements and persistent challenges]. Available at: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/658188_byudzhет_2024_roku_pozitivni_zdobutki.html#goog_rewarded (accessed May 19, 2025).
24. Korobkin S. (2025) Ukraintsiam platytmut novu sotsialnu dopomohu [New social assistance for Ukrainians]. Available at: <https://napensii.ua/uk/articles/378597-ukrayincyam-platytmut-novu-sotsialnu-dopomogu-hto-zmozhe-otrymuvaty-do-4500-gryven-shhomisyachya/> (accessed June 2, 2025).
25. State Labour Service of Ukraine (2025) Stan vyrobnychoho travmatyzmu [Occupational injury statistics]. Available at: <https://dsp.gov.ua/stan-vyrobnychoho-travmatyzmu/> (accessed May 19, 2025).
26. State Employment Service of Ukraine (2025) Derzhavna sluzhba zainiatosti [State Employment Service of Ukraine]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/stat> (accessed May 20, 2025).

Turlo Nataliia

Academy of Labour, Social Relations and Tourism

Litvin Olena

Academy of Labour, Social Relations and Tourism

Markhonos Svitlana

State Non-Commercial Company

“State University “Kyiv Aviation Institute”

SOCIAL PROTECTION OF EMPLOYEES AS A TOOL FOR HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION

Summary

The article deals with social protection of employees as a key component of preservation, reproduction and development of human capital in the context of socio-economic transformations taking place in Ukraine and its strategic course towards European integration. Social protection is viewed as a comprehensive and dynamic system of legislative, institutional and financial mechanisms aimed at preventing, mitigating and overcoming a wide range of social risks, ensuring equal access to social guarantees, fair employment, income security and stable livelihoods. The paper identifies and analyses the main functions of social protection in a modern market economy, including protective, redistributive, incentive and stabilising. These functions are considered important for ensuring social justice, reducing inequality, strengthening social cohesion and maintaining long-term economic and social stability. Particular emphasis is placed on the role of social protection in expanding opportunities for vulnerable groups, strengthening inclusive labour market policies, and investing in long-term human development through improved health, education, and occupational mobility. The article analyses the current state of the social protection system in Ukraine, focusing on structural and functional shortcomings, such as fragmented legal regulation, low coverage of workers in both the formal and informal sectors, insufficient funding, institutional inefficiency and insufficient response to new challenges. The article emphasises that increasing the effectiveness and adaptability of social protection is crucial for increasing productivity, social resilience and the country's ability to cope with crises. In light of these findings, the authors argue for the importance of bringing Ukraine's social protection system in line with social standards and best practices in the EU. Strategic recommendations are offered to strengthen institutional capacity, ensure better targeting, expand coverage, improve financing mechanisms, and enhance the role of social protection as a key instrument for human capital development, inclusive growth, and sustainable national progress.

Keywords: social protection, social security, social protection system, effectiveness of social protection, strategic recommendations for Ukraine.

Стаття надійшла: 06.01.2026

Стаття прийнята: 27.01.2026

Стаття опублікована: 26.03.2026